

Belastinglatenties in de Nederlandse jaarrekening

Niveau en determinanten

Boudewijn Janssen, Yvonne Schols, Willem Buijink en Dennis Vossen

SAMENVATTING Bedrijven hebben claims op (actieve belastinglatenties) of schulden aan de fiscus (passieve belastinglatenties), veroorzaakt door tijdelijke verschillen tussen de fiscale en bedrijfseconomische resultaatbepaling. Dit artikel onderzoekt de omvang van belastinglatenties in de jaarrekeningen van Nederlandse ondernemingen gedurende de periode 1988-1999. Onze resultaten duiden erop dat het belang van passieve belastinglatenties op de balans licht afneemt. Tegelijk tonen meer ondernemingen actieve belastinglatenties in hun jaarrekening. Voor die ondernemingen die actieve belastinglatenties rapporteren, lijkt het relatieve belang hiervan toe te nemen. Dit artikel laat ook zien dat de relatieve omvang van belastinglatenties wordt beïnvloed door een aantal specifieke ondernemingskenmerken.

1 Inleiding

1.1 Onderzoeksvraag

In Nederland wordt het resultaat van ondernemingen (vennootschappen) op twee manieren bepaald. Het resultaat in de bedrijfseconomische jaarrekening geeft een getrouw beeld van het bedrijfseconomische resultaat (vóór belastingen). Daarnaast is er het fiscale ondernemingsresultaat dat als basis dient waarover de overheid vennootschapsbelasting heft. Beide vormen van resultaat zijn af te leiden uit de bedrijfseconomische jaarrekening. In de (geconsolideerde) bedrijfseconomische jaarrekening moet het verschil tussen beide resultaten cijfermatig worden uitgelegd. Veelal

is het fiscale resultaat lager dan het bedrijfseconomische resultaat (zie paragraaf 2.2). Er bestaan twee soorten verschillen tussen bedrijfseconomisch en fiscaal resultaat, namelijk permanente en tijdelijke verschillen.

Indien er permanente verschillen¹ tussen het bedrijfseconomische resultaat en het fiscale resultaat bestaan, zal de effectieve belastingdruk afwijken van de nominale belastingdruk. Dit volgt uit de voorgeschreven wijze van verwerking van deze permanente verschillen in de bedrijfseconomische jaarrekening. Naast permanente verschillen kunnen zich ook tijdelijke verschillen² tussen het bedrijfseconomische en fiscale resultaat voordoen. Tijdelijke verschillen ontstaan indien er verschillen zijn in de periodes waaraan het bedrijfseconomische en fiscale resultaat worden toegerekend. Door de voorgeschreven wijze van verwerking van tijdelijke verschillen in de bedrijfseconomische jaarrekening, zijn deze tijdelijke verschillen meestal opgenomen in de bedrijfseconomische jaarrekening als passieve of actieve belastinglatenties.

Actieve belastinglatenties geven aan dat de onderneming nog vennootschapsbelasting terug dient te krijgen van de belastingdienst, terwijl passieve belastinglatenties aangeven dat de onderneming nog vennootschapsbelasting aan de belastingdienst dient te betalen. De nettopositie van de belastinglatenties geeft aan of er per saldo sprake is van een claim van de onderneming op de fiscus of omgekeerd. Overigens hoeven de belastinglatenties van Nederlandse ondernemingen niet alleen betrekking te hebben op Nederlandse belastingen. Indien er sprake is van internationale activiteiten kunnen deze ook betrekking hebben op buitenlandse belastingen.

De huidige Nederlandse regelgeving vereist dat ondernemingen tijdelijke verschillen in de vorm van latente belastingen opnemen in hun jaarrekening. Dit

B. Janssen, Y. Schols en D. Vossen zijn verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde (FdEWB) van de Universiteit Maastricht.

W. Buijink is verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Tilburg.

artikel tracht de vraag te beantwoorden of] latente belastingen meer of minder belangrijk worden in Nederland. De onderzoeksvraag is: hoe ontwikkelt de latente belastingpositie van Nederlandse ondernemingen zich over de periode 1988-1999?

Nettobelastinglatenties in een bedrijfseconomische jaarrekening laten zien of een onderneming per saldo in een claim- of een schuldpositie verkeert ten opzichte van de fiscus. Dit artikel laat voor een omvangrijke groep Nederlandse ondernemingen de relatieve omvang zien van de (netto)belastinglatenties en de evolutie daarin voor de periode 1988-1999.

Inzicht in de evolutie van de omvang van de belastinglatenties is ook interessant omdat dit een beeld geeft van de ontwikkeling in de omvang van de belastingprikkelers die de overheid geeft aan ondernemingen. Het ontstaan van actieve en passieve belastinglatenties is immers gelegen in het fiscale beleid. Daarnaast is het ook interessant de cross-sectionele verschillen in belastinglatenties tussen (groepen van) ondernemingen in beeld te brengen, omdat zo een beeld wordt verkregen van het fiscale beleid van de overheid.

Tevens brengen de resultaten in dit artikel ook de wijze van externe verslaggeving met betrekking tot tijdelijke verschillen, en ontwikkelingen daarin, door Nederlandse ondernemingen in beeld.

Ten slotte is eerder onderzoek naar de relatieve omvang van belastinglatenties in Nederland steeds gericht geweest op een beperkte groep ondernemingen voor een beperkt aantal jaren. In dit artikel geven we resultaten voor een groter aantal jaren en voor een veel grotere groep van ondernemingen dan in dat eerdere onderzoek. Hierdoor wordt een representatiever beeld geschilderd van het relatieve belang van belastinglatenties voor Nederlandse ondernemingen.

De rest van dit artikel is als volgt gestructureerd. Paragraaf 2 geeft nadere informatie over de Nederlandse regelgeving met betrekking tot belastinglatenties over de periode 1988-1999, evenals een bespreking van relevante eerdere onderzoeksliteratuur. Paragraaf 3 beschrijft de selectiecriteria van onze steekproef en de beschikbaarheid van data. In de volgende paragraaf, paragraaf 4, wordt gekeken naar het niveau van de voorziening latente belastingen. Additioneel, gebruikmakend van meer gedetailleerde data uit papieren jaarverslagen, wordt gekeken naar het niveau van de specifieke actieve en passieve belas-

tinglatenties van de vijftig grootste Nederlandse ondernemingen. Paragraaf 5 onderzoekt cross-sectioneel relaties tussen bedrijfskarakteristieken en belastinglatenties om na te gaan of er groepen van ondernemingen zijn die meer of minder gebruikmaken van belastingfaciliteiten die leiden tot tijdelijke verschillen. Paragraaf 6 sluit af met de conclusie.

2 Achtergrond

2.1 Nederlandse regelgeving met betrekking tot latente belastingen in de jaarrekening

In de in dit artikel bestreken periode vereiste de Nederlandse wet met betrekking tot latente belastingen³:

- 'In ieder geval worden afzonderlijk opgenomen: de voorziening voor belastingverplichtingen, die na het boekjaar kunnen ontstaan, doch aan het boekjaar of een voorafgaand boekjaar moeten worden toegerekend, met inbegrip van de voorziening voor belastingen die uit waardering boven de verkrijgings- of verwaardigingsprijs kan voortvloeien' (BW2:374, lid 4, sub a);
- 'In de toelichting wordt uiteengezet, of en op welke wijze in samenhang met de herwaardering rekening wordt gehouden met de invloed van belastingen op vermogen en resultaat' (BW2:390, lid 5);
- 'De voorzieningen worden gesplitst naar de aard der verplichtingen, verliezen en kosten waartegen zij worden getroffen; zij worden overeenkomstig de aard nauwkeurig omschreven. In de toelichting wordt zoveel mogelijk aangegeven in welke mate de voorzieningen als langlopend moeten worden beschouwd' (BW2:374, lid 3).

Naast de wettelijke regelingen in het Burgerlijk Wetboek zijn ook de richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving van belang. In de editie van 1988, het begin van onze onderzoeksperiode, wordt de voorziening voor latente belastingen besproken in Richtlijn 2.53.5. In mei 1992 is deze richtlijn herzien. In november 1998 is International Accounting Standard 12 opgenomen in Ontwerprichtlijn 2724, die in november 1999 van kracht is geworden. Tevens heeft een omnummering plaatsgevonden, waarbij de bespreking van belastingen in de jaarrekening is verplaatst van de balanspost 'voorziening latente belastingen' naar de jaarrekeningpost 'belastingen naar de winst'.

De Richtlijn die van kracht was in 1988, deed nog geen uitspraak over het al dan niet partieel opnemen

van een voorziening voor latente belastingen: 'Over de aanvaardbaarheid van in de waardering betrekken van latenties uitsluitend voorzover mag worden aangenomen dat daaruit in de afzienbare toekomst inderdaad kosten zullen voortvloeien ('partiële allocatie'),..., wordt thans geen uitspraak gedaan' (RL'88: 2.53.507). Na de herziening van 1992 is de 'comprehensive' methode voorgeschreven: 'Voor alle belastbare tijdelijke verschillen dient een latente belastingverplichting te worden opgenomen' (RL'92: 272.109; oRL'98: 272.301).

Een uitzondering geldt hierbij voor actieve belastinglatenties. Deze dienen alleen te worden opgenomen als 'ten minste tot het bedrag ervan ook passieve latenties voorkomen met dezelfde looptijd' (RL'88: 2.53.510). In de herziene richtlijn van 1992 worden als voorwaarden hiervoor toegevoegd dat: 'redelijkerwijs vaststaat dat de actieve latentie verrekend kan worden met de passieve latentie', dat 'de passieve latentie niet ontstaan is uit hoofde van herwaardering' en dat 'de passieve latentie niet het gevolg is van geschillen met fiscale autoriteiten'. Tevens bepaalt de herziene Richtlijn uit 1992 dat actieve belastinglatenties ook dienen te worden geactiveerd 'indien in redelijkheid mag worden aangenomen dat realisatie van de belastingclaim te zijner tijd zal kunnen plaatsvinden' (RL'92: 2.53.512). In de huidige Richtlijn is dit geformuleerd als 'voorzover het waarschijnlijk is dat er toekomstige fiscale winst beschikbaar zal zijn waarmee verliezen kunnen worden gecompenseerd en verkeningsmogelijkheden kunnen worden benut' (oRL'98: 272.311). De ontwerprichtlijn van 1998 voegt verder toe dat actieve en passieve belastinglatenties in principe separaat dienen te worden vermeld, tenzij ze met elkaar kunnen worden verrekend (oRL'98: 272.601 en 272.607).

Voor de waardering van de latente belastingen dient gebruik te worden gemaakt van de 'liability'-methode. Dit komt erop neer dat definitieve wijzigingen in de belastingwetgeving dienen te worden verwerkt in de waardering van de belastinglatenties (RL'88: 2.53.512; RL'92: 2.53.515; oRL'98: 272.401). De belastinglatenties kunnen zowel tegen nominale waarde als tegen contante waarde worden gewaardeerd, met vermelding van de waarderingsmethode in de toelichting. Bij gebruik van contante waarde dient de nominale waarde in de toelichting te worden opgenomen. Vanaf 1992 dient ook het gebruikte rentepercentage voor de bepaling van de contante waarde in de toelichting te worden opgenomen (RL'88: 2.53.507; RL'92: 272.404 en 272.701).

2.2 Eerder onderzoek

Sinds de jaren zestig wordt in de (inter)nationale literatuur een discussie gevoerd over de toepassing van het matching-principe bij belasting naar de winst. De toepassing van dit principe leidt tot de vorming van belastinglatenties voor tijdelijke verschillen tussen het fiscale en bedrijfseconomische resultaat (zie voor een overzicht, Feenstra, 1980).

Eén centraal discussiepunt daarbij was of de tijdelijke verschillen wel echt tijdelijk zijn. Davidson, Skelton en Weil (1977) hebben onderzocht in welke mate belastinglatenties over tijd daadwerkelijk als belastingbetalingen tot uiting komen ('afwikkeling'). Zij analyseerden mutaties in de gerapporteerde voorziening voor latente belastingen voor een groep grote Amerikaanse ondernemingen over de periode 1954–1973. Van alle ondernemingen die een verandering in de voorziening rapporteerden, betrof het merendeel een toename, waarbij het bedrag van de toenames meer dan 6½ keer zo groot was als het bedrag van de afnames. Verder vonden zij, dat het aantal verschillen veroorzaakt door een afwikkeling van tijdelijke verschillen met betrekking tot afschrijvingsverschillen relatief klein was. Deze resultaten duiden op een betrekkelijk grote vaste kern in de voorziening die niet over tijd afgewikkeld wordt. In 1984 werd dit onderzoek nog eens uitgevoerd voor de periode 1973–1982 (Davidson, Rasch en Weil, 1984). Hoewel het percentage toenames in de voorziening voor latente belastingen nu iets lager was dan in de eerste studie, was het bedrag van de toenames nu acht keer zo groot als het bedrag van de afnames. Afwikkeling van belastinglatenties kwam relatief weinig voor. De resultaten van dit onderzoek deden vragen rijzen over het precieze karakter van belastinglatenties.

Het belang van de vorming van belastinglatenties werd dan ook recent op een andere wijze onderzocht. In deze stroom van internationaal onderzoek naar latente belastingen werd gekeken naar de wijze van waardering van de voorziening latente belastingen door de kapitaalmarkt. Beaver en Dukes (1972) rapporteerden al dat (onverwachte) koerswinsten sterker zijn gecorreleerd met winstmaatstaven inclusief latente belastingen, dan winstmaatstaven die geen rekening houden met latente belastingen. In meer recent gelijkaardig onderzoek vinden bijvoorbeeld Amir, Kirschenheiter en Willard (1997) dat een dollar aan gerapporteerde netto latente belastingen door de kapitaalmarkt iets boven een dollar wordt gewaardeerd en als verplichting. Hierbinnen is de waardering van latente belastingen met betrekking tot

afschrijving en amortisatie echter bijna nul, hetgeen aangeeft dat investeerders verwachten dat de onderneming in de toekomst de investeringen zal voortzetten, daardoor de waarschijnlijkheid van toekomstige afwikkeling van de belastinglatentie reducerend.

In de Nederlandse onderzoeksliteratuur werd in de jaren zestig en zeventig met name aandacht besteed aan de toepassing van de statische of dynamische methode, de waardering tegen nominale of contante waarde, en de behandeling van actieve belastinglatenties (Krens, 1980).

Een aantal latere empirische studies beschrijft omvang en verwerking van (meestal passieve) belastinglatenties in Nederlandse jaarrekeningen (Van der Tas, 1986; Van de Gaar en Van der Tas, 1991; Kamp, 1997; Van den Brand en Van der Tas, 2001). Alle onderzochte ondernemingen in deze studies passen de 'comprehensive'-methode toe ter bepaling van welke latenties in de voorziening dienen te worden opgenomen. Verder gebruiken alle onderzochte ondernemingen de 'liability'-methode, alhoewel de meeste dit niet expliciet vermelden in hun jaarrekening. De waardering vindt tegenwoordig algemeen plaats tegen nominale waarde. In het algemeen vinden deze studies dat de presentatie van de passieve belastinglatentie bij alle onderzochte ondernemingen is gestandaardiseerd en plaatsvindt onder de balanspost voorzieningen. Daarnaast blijkt uit de genoemde onderzoeken een toename in gerapporteerde actieve belastinglatenties, zowel in aantal als in omvang. Verdere resultaten van deze studies, evenals een vergelijking met de huidige studie, zijn opgenomen in tabel 4 (zie p. 404).

Kampschöer (1992) heeft een onderzoek verricht naar de verwerking van actieve belastinglatenties in de jaarrekening. Hierbij heeft hij 4.300 waarnemingen van de jaren 1973–1986 onderzocht. Uitgedrukt in percentages van het financieel belang van het totaal van de verliezen bleek in dit onderzoek dat van de actieve belastinglatenties 35,12% achterwaarts of voorwaarts was verrekend, 53,94% was nog verrekenbaar en 3,81% was verdampt.

Ten slotte heeft de Belastingdienst in 1997 een studie⁵ gepubliceerd over verschillen tussen fiscaal en bedrijfs-economisch resultaat van 322 middelgrote Nederlandse ondernemingen voor 1992, gebruikmakend van zowel de fiscale als de bedrijfseconomische jaarrekening. In circa 75% van de gevallen week de belastbare winst af van de winst voor belasting. Het gemiddeld aantal verschillen tussen belastbaar inkomen en winst voor belasting bedroeg vier, waar het belastbaar inkomen gemiddeld 52% lager was dan het belastbaar inkomen. Het belangrijkste (permanente) verschil bleek de deelnemingsvrijstelling te zijn. De belangrijkste tijdelijke verschillen bleken waarderingmethoden, fiscale reserves en koersverschillen te zijn.

3 Data

3.1 Selectie van de steekproef

Onze steekproef is afkomstig van de CD-ROM jaarverslagen database REACH⁶. In tabel 1 wordt aangegeven welke selectiecriteria zijn gebruikt en hoeveel ondernemingen hieraan voldoen. De selectie is gebaseerd op het laatst beschikbare jaar in REACH.

Tabel 1. Selectiecriteria voor de steekproef en aantal beschikbare ondernemingen

Stap	Beschrijving	Details	Aantal ondernemingen
0	Alle ondernemingen in REACH*		247,127
1	Model van de jaarrekening	Handel en Industrie: gedetailleerd	4,877
2	Juridische vorm	NV's of BV's	4,814
3	Economisch actief		2,984
4	Status	NIET: gestaakte activiteiten, failliet, fusie, surseance	2,850
5	Ondernemingen zonder een geconsolideerde holding die is inbegrepen in de steekproef	Incl. holdings met onbekend percentage	2,489
6	Beschikbaarheid van data	Voorziening voor latente belastingen beschikbaar voor enig jaar van de steekproefperiode (code 1185)	1,520

*CD-ROM Database REACH, versie 60.a, Bureau van Dijk

Bij het eerste selectie criterium worden alleen die ondernemingen geselecteerd die een door REACH gedefinieerd gedetailleerd model jaarrekening hebben. Alleen in dit model jaarrekening wordt namelijk de voorziening voor latente belastingen vermeld. Dit selectie criterium verwijdt met name kleinere en financiële ondernemingen, omdat deze ondernemingen een afwijkend jaarrekeningmodel hebben. Middels het tweede selectie criterium worden alleen NV's en BV's geselecteerd. Deze ondernemingen zijn onderworpen aan Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en vennootschapsbelastingplichtig. Bij de volgende twee criteria (3 en 4) worden alleen economisch actieve ondernemingen geselecteerd, terwijl bij criterium 5 dubbeltellingen van ondernemingen met zowel geconsolideerde als vennootschappelijke jaarrekeningen wordt vermeden. Door dit laatste criterium wordt er verder gewerkt met geconsolideerde jaarrekeningen voor die ondernemingen die deelnemingen hebben, terwijl voor ondernemingen zonder deelnemingen de vennootschappelijke jaarrekening wordt gebruikt.

3.2 De verwerking van belastinglatenties op de REACH CD-ROM

In het gedetailleerde jaarrekeningmodel in REACH worden belastinglatenties opgenomen onder code 1185. Deze code geeft de langetermijnbelastinglatenties weer zoals deze in de jaarrekening staan vermeld. Hierbij geeft een negatieve waarde een actieve belastinglatentie aan. Indien ondernemingen zelf actieve en passieve belastinglatenties salderen, zal dit ook zo worden overgenomen in REACH. In REACH zelf vindt geen verdere saldering plaats van de belastinglatenties. Kortetermijnbelastinglatenties zijn opgenomen, en dus niet afzonderlijk waarneembaar, onder andere posten op de jaarrekening. Deze worden samen met andere belastingen samengevat in de jaarrekening weergegeven.

3.3 Beschikbaarheid van data

Na toepassing van de vijf selectiecriteria bestaat de steekproef uit 2.489 ondernemingen. De uiteindelijke

steekproef is beperkt tot de 1.520 ondernemingen die een voorziening voor latente belastingen vermelden.

De Nederlandse wetgeving (en de RJ) vereist dat ondernemingen hun voorziening voor latente belastingen separaat vermelden, tenzij de omvang daarvan immaterieel is (BW2:374, lid 4, sub a). Indien ondernemingen geen voorziening voor latente belasting rapporteren, kan worden verwacht dat de voorziening immaterieel is. In deze studie worden desondanks alle ondernemingen uit de steekproef verwijderd waarvoor geen gegevens beschikbaar zijn, omdat (1) we niet weten of de niet-beschikbare data daadwerkelijk immaterieel zijn en (2) de absolute omvang van de materialiteit per onderneming anders is.

Aan de andere kant zijn de ondernemingen die expliciet nul vermelden voor de voorziening vóór latente belastingen wel opgenomen in de steekproef. Van alle waarnemingen heeft 12,81% (1.381/10.773) een nulvoorziening voor latente belastingen. Slechts twee ondernemingen vermelden een nulwaarde in alle jaren.

De gebruikte periode is 1988 tot en met 1999, gebaseerd op maximale beschikbaarheid van data in REACH. Tabel 2 geeft de jaarlijkse beschikbaarheid van data weer.

De meeste data zijn beschikbaar voor het jaar 1997. De lagere beschikbaarheid in de periode vóór 1997 wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een slechtere opname van ondernemingen in REACH. Na 1997 is de beschikbaarheid van data minder, omdat nog niet alle jaarrekeningen zijn gepubliceerd en/of verwerkt in de database.

3.4 Samenstelling van de steekproef

De uiteindelijke (ongefilterde) steekproef bestaat voor 85,2% uit BV's en voor 14,8% uit NV's. Van de NV's zijn 99 beursgenoteerd. Van 68,5% van de ondernemingen in de steekproef wordt een geconsolideerde jaarrekening gebruikt, voor de overige de vennootschappelijke jaarrekening (dit zijn waarschijnlijk

Tabel 2. Beschikbaarheid van ondernemingen per jaar (ongefilterde steekproef)

Jaar	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	Totaal
Aantal	615	1301	1336	1254	1165	1102	972	844	765	671	497	251	10,773

ondernemingen zonder deelnemingen). Gezien de samenstelling van onze steekproef zijn onze resultaten niet generaliseerbaar naar kleine ondernemingen.

4 Analyse

4.1 Niveau van de passieve belastinglatenties

De eerste stap in de analyse van passieve belastinglatenties is de bepaling van het relatieve niveau van de voorziening. Hiertoe wordt de voorziening voor latente belastingen gedeeld door de totale activa. Vervolgens worden de data gefilterd op twee standaardafwijkingen van het gemiddelde. Dit verkleint de steekproef met 4,6%, maar vermindert de vertekening van resultaten door extreme waarnemingen. Tabel 3 geeft nadere informatie over het relatieve niveau van de voorziening.

Omdat het gemiddelde telkens hoger is dan de mediaan, zijn de data positief scheef verdeeld. Dit komt doordat vrijwel geen ondernemingen een negatieve voorziening voor latente belastingen (dit is een netto actieve belastinglatentie) rapporteren. Het gemiddelde van de voorziening voor latente belastingen vormt circa 1,7% van de totale activa, met een spreiding tussen het eerste (0,26%) en derde kwartaal (2,72%) van 2,46%. Deze resultaten worden ook vergeleken met eerder onderzoek, zie hiertoe tabel 4.

Als de ontwikkeling van gemiddelde en mediaan over de steekproefperiode wordt onderzocht, dan lijkt de voorziening eerst af te nemen en vervolgens te stabiliseren op een niveau met een mediaan van circa 1,0% en een gemiddelde van circa 1,7%. Voor het jaar 1999 zijn de waarden duidelijk hoger, omdat voor dit jaar met name de jaarrekeningen van grotere onderne-

Tabel 3. Beschrijvende resultaten: voorziening voor latente belastingen gedeeld door totale activa (data zijn vermenigvuldigd met 100 en gefilterd op twee standaardafwijkingen)

Jaar	Aantal	Gemiddelde	Standaardafwijking	25e percentiel	Mediaan	75e percentiel
1999	591	1.84	1.96	0.26	1.15	2.84
1998	1236	1.69	1.85	0.22	1.04	2.59
1997	1275	1.67	1.82	0.21	1.06	2.69
1996	1199	1.68	1.84	0.20	1.00	2.69
1995	1112	1.61	1.75	0.17	0.97	2.61
1994	1056	1.68	1.80	0.21	0.99	2.75
1993	929	1.65	1.74	0.25	1.12	2.56
1992	801	1.58	1.68	0.25	0.98	2.47
1991	730	1.75	1.70	0.36	1.27	2.74
1990	639	1.88	1.88	0.36	1.30	2.86
1989	476	1.87	1.88	0.33	1.33	2.71
1988	238	1.92	1.88	0.34	1.44	3.11
Gemiddelde	857	1.74	1.82	0.26	1.14	2.72

Tabel 4. Vergelijking resultaten met eerder onderzoek

Studie	Van der Tas (1986)	Van de Gaar & Van der Tas (1991)	Kamp (1997)	Van den Brand & Van der Tas (2001)	Huidige studie
Onderzochte jaren	1984	1989	1996	2000	1995-1999
Aantal ondernemingen	129	111	45	42	50
Passieve belastinglatentie	86,8%	85,6%	100%	88,1%	92%
Actieve belastinglatentie	-	-	20%	20%	8% > 38%
Actieve belastingpositie	0%	0%	8,9%	-	4% > 24%
Voorziening/balanstotaal	0% - >20%	0% - >20%	0% - 10%	0% - 9,1%	0% - 10%
Waardering nominaal	75,9%	81,1%	97,8%	100%	90% > 92%

1: gaat naar

mingen zijn opgenomen in REACH, die hun jaarrekening eerder publiceren. Op basis van de resultaten in tabel 3 kan worden gesteld dat de voorziening ten opzichte van de totale activa afneemt gedurende de onderzochte periode. Deze resultaten lijken tegengesteld te zijn aan de ontwikkelingen in de richtlijnen van de RJ. Gedurende de steekproefperiode is immers vastgesteld dat de 'comprehensive'-methode dient te worden toegepast. Ten opzichte van de partiële allocatie zou er dan een toename van de passieve belastinglatenties moeten plaatsvinden. Daarnaast is gedurende de steekproefperiode vastgesteld dat actieve belastinglatenties in meer gevallen dienen te worden opgenomen. Hieruit volgt dat er in mindere mate saldiering plaats zou moeten vinden, eveneens als gevolg hebbende dat de passieve belastinglatenties zouden toenemen. De lichte daling in de resultaten duidt er op dat de tijdelijke verschillen tussen fiscale en bedrijfseconomische resultaatbepaling zijn afgenomen.

4.2 Analyse van de toelichting in papieren jaarrekeningen

In deze paragraaf wordt op basis van een steekproef van vijftig Nederlandse ondernemingen de toelichting op de post belastingen in de jaarrekening onderzocht voor de periode 1995–1999. Deze analyse geeft de mogelijkheid om meer gedetailleerde informatie over belastinglatenties te verzamelen. Alleen grote ondernemingen zijn geselecteerd om zo veel mogelijk informatie te kunnen verzamelen. Deze steekproef is daarom ook niet representatief voor de Nederlandse ondernemingspopulatie. Na toepassing van een aantal selectiecriteria (dezelfde als in tabel 1) werden de vijftig grootste⁷ ondernemingen geselecteerd.

Een eerste analyse geeft aan dat vrijwel alle ondernemingen (92%) voor alle jaren in de steekproef een voorziening voor latente belastingen rapporteren. Uitzonderingen vormen Ballast Nedam, Cap Gemini, de Frans Maas Groep en KPN.

Een toenemend aantal ondernemingen meldt dat er gebruik wordt gemaakt van de 'liability'-methode. In 1995 betrof dit 64%, in 1999 was dit percentage toegenomen tot 72%. Aangezien er geen verwijzingen naar de 'deferral'-methode zijn, verwachten we dat alle ondernemingen in de steekproef de 'liability'-methode gebruiken. Waardering tegen contante waarde komt nauwelijks meer voor. 88% van de ondernemingen geeft expliciet aan nominale waarde te gebruiken.

Steeds meer ondernemingen vermelden de oorzaken van de veranderingen in de voorziening latente belastingen in een mutatieoverzicht. In 1995 nam slechts 4% van de onderzochte ondernemingen een mutatieoverzicht op, terwijl dit percentage in 1999 28% bedroeg. De belangrijkste veranderingen in de voorziening die worden genoemd naast toevoegingen en onttrekkingen, zijn het effect van transacties in vreemde valuta en het gecombineerde effect van overnames en veranderingen in de consolidatiekring.

Hoewel het merendeel van de ondernemingen in geen enkel jaar separaat melding maakt van een actieve belastinglatentie (62%), is er een duidelijke toename waar te nemen in de separate rapportage van actieve belastinglatenties over de onderzoeksperiode. Terwijl in 1995 slechts 8% actieve belastinglatenties weergeeft, is dit toegenomen tot 38% in 1999. Indien er actieve belastinglatenties zijn opgenomen in de jaarrekening, dan zijn deze vaak groter dan passieve belastinglatenties.

Tabel 5 geeft beschrijvende resultaten voor de relatieve omvang van diverse componenten van de belastinglatenties.

De resultaten met betrekking tot lange termijn passieve belastinglatenties komen overeen met de vergelijkbare resultaten in paragraaf 4.1 (hierboven).

5 Determinanten van de belastinglatenties

Om na te gaan of de relatieve niveaus van latente belastingen (cross-sectioneel) gerelateerd zijn aan karakteristieken van ondernemingen, wordt in deze paragraaf een aantal mogelijke verbanden onderzocht. We motiveren hieronder de door ons onderzochte ondernemingskarakteristieken en geven eerder onderzoek aan waarin een relatie tussen genoemde ondernemingskenmerk(en) en het relatief belang van belastinglatenties (tijdelijke verschillen) werd gesuggereerd:

- juridische vorm (Cloyd, Pratt en Stock, 1996; Mills en Newberry, 2001); NV's hebben meer belastingexpertise in huis, waardoor ze beter gebruik kunnen maken van tijdelijke verschillen: relatief grotere voorziening voor NV's;
- type eigenaar (onafhankelijk, buitenlandse holding of Nederlandse holding) (Buijink, Janssen en Schols, 2000b; Kinney en Lawrence, 2000); bij afhankelijke bedrijven kan een gedeelte van de tijdelijke verschillen via de holding lopen: activering waar dit belastingtechnisch het gunstigst is;

- bedrijfstak (SIC code) (Buijink, Janssen en Schols, 2000a); bijvoorbeeld ondernemingen in kapitaalintensieve bedrijfstakken kunnen meer gebruikmaken van tijdelijke afschrijvingsverschillen;
- materiële vaste activa (relatief ten opzichte van totale activa) (Belastingdienst, 1997); bij een groter aandeel van materiële vaste activa kan meer gebruik worden gemaakt van afschrijvingsverschillen: relatief hogere voorziening voor bedrijven met relatief meer materiële vaste activa;
- jaar van oprichting (Dijksma en Hoogendoorn, 1993); oudere bedrijven hebben reeds meer tijdelijke verschillen kunnen opbouwen: relatief hogere voorziening voor oudere bedrijven;
- ondernemingsgrootte (totale activa) (Siegfried, 1972); grotere bedrijven kunnen meer expertise in huis halen en daardoor meer gebruikmaken van tijdelijke verschillen: relatief grotere voorziening voor grotere bedrijven.

Tabel 6 geeft de resultaten weer van de associatietesten (Mann-Whitneytest en Spearman rangcorrelatie-coëfficiënt⁸) tussen voornoemde ondernemingskarakteristieken en het relatieve niveau van de voorziening voor latente belastingen in de steekproef van ondernemingen op basis van de REACH-database.

Uit tabel 6 komt naar voren dat maar in enkele jaren NV's een relatief hogere voorziening hebben dan BV's. Tevens blijkt dat onafhankelijke ondernemingen in enkele jaren een hoger voorzieningsniveau hebben.

Daarnaast blijkt uit tabel 6 dat ondernemingen met relatief meer materiële vaste activa, een significant grotere voorziening hebben. Dit geldt ook voor ondernemingen die eerder zijn opgericht. Dit kan worden verklaard doordat zulke bedrijven over meer (tijdelijke) afschrijvingsverschillen beschikken, een van de belangrijkste verschillen tussen fiscale en bedrijfseconomische winst (Belastingdienst, 1997).

Met betrekking tot bedrijfstak zijn er twee opvallende categorieën: bouwindustrie (SIC codes 15-17) en groothandel (SIC codes 50-51). De bouwindustrie heeft een significant hoger niveau van de relatieve voorziening voor latente belastingen, terwijl de groothandel een significant lager niveau heeft. Ook dit resultaat kan gedeeltelijk worden verklaard door de relatief grote (kleine) omvang van de materiële vaste activa bij de bouwindustrie (groothandel). Specifiek voor de bouwindustrie kan ook de waardering van onderhanden werk een rol spelen (Belastingdienst, 1997).

Tabel 5. Belastinglatenties in de handmatige steekproef (data zijn vermenigvuldigd met 100)

Jaren	1999	1998	1997	1996	1995	Gemiddelde
Lange termijn passieve belastinglatenties gedeeld door totale activa						
N	47	47	46	47	47	47
Gemiddelde	2.2029	2.0222	1.9633	1.6318	1.6475	1.8935
Mediaan	1.4663	1.3732	1.2104	1.2272	1.1494	1.2853
Lange termijn actieve belastinglatenties gedeeld door totale activa						
N	19	15	12	7	4	12
Gemiddelde	1.6186	2.0196	1.3574	2.3212	2.1648	1.8963
Mediaan	1.2754	1.7081	1.3575	1.3087	1.1426	1.3585
Korte termijn passieve belastinglatenties gedeeld door totale activa						
N	11	11	11	12	12	11
Gemiddelde	2.2942	1.5812	1.6852	1.2075	1.0236	1.5583
Mediaan	1.3452	0.8602	1.1686	0.7382	0.8655	0.9847
Korte termijn actieve belastinglatenties gedeeld door totale activa						
N	13	11	10	9	9	10
Gemiddelde	1.3647	0.8361	1.0868	0.8583	0.8280	0.9948
Mediaan	1.5911	0.7728	0.6273	0.6565	0.5070	0.8310
Netto Belastinglatenties (gesaldeerd) gedeeld door totale activa						
N	49	49	48	49	49	49
Gemiddelde	-2.2920	-1.8848	-1.6736	-0.9330	-0.7491	-1.5065
Mediaan	-1.5574	-1.3732	-1.1507	-1.0787	-0.5941	-1.1508

Tabel 6. Relatie tussen ondernemingskarakteristieken en relatief niveau van de voorziening voor latente belastingen (gebruikte data zijn gefilterd op twee standaardafwijkingen)¹

Jaren	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	89	88
Juridische Vorm ²					*	**	**	**		*	**	*
Type Eigenaar ³		*	*	**	**							*
Bedrijfstak	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	*	**
Mat. vaste Activa	0.20**	0.16**	0.12**	0.13**	0.14**	0.12**	0.14**	0.21**	0.18**	0.18**	0.20**	0.16*
Jaar van Oprichting	-0.32	-0.11	-0.61*	-1.08**	-1.20**	-1.52**	-1.27**	-1.43**	-0.80**	-1.00*	-1.38**	-1.25**
Grootte	-0.02	0.02	0.01	0.01	0.04	0.08**	0.08*	0.11**	0.08*	0.07	0.16**	0.03

1 Toetsen: (i) voor eerste drie ondernemingskarakteristieken: Mann-Whitney test; (ii) voor laatste drie karakteristieken: Spearman rangcorrelatie coëfficiënt; lege cel: geen significante associatie; geen getal in cel: categorische variabele, zie tekst voor toelichting.

2 NV's hebben een hoger niveau van de voorziening voor latente belastingen dan BV's.

3 Onafhankelijke ondernemingen hebben het hoogste niveau voorziening, vóór ondernemingen met een Nederlandse holding en op de laatste plaats ondernemingen met een buitenlandse holding.

6 Conclusie

De doelstelling van deze studie was om na te gaan hoe de relatieve omvang van latente belastingen in Nederlandse jaarrekeningen zich ontwikkelt. Om deze vragen te onderzoeken zijn twee steekproeven gebruikt. De eerste steekproef is afkomstig van de REACH CD-ROM database en bestaat uit 10.773 jaarobservaties. De tweede steekproef bestaat uit 250 jaarrekeningen van vijftig grote Nederlandse ondernemingen.

De resultaten duiden erop dat:

- gewijzigde regelgeving van de RJ heeft geleid tot een gedetailleerdere presentatie van (actieve) belastinglatenties op de jaarrekening; dit blijkt uit de toename van het aantal vermeldingen van actieve belastinglatenties in de jaarrekening (paragraaf 4.2 en tabel 5);
- in het algemeen het belang van tijdelijke verschillen tussen fiscaal en bedrijfseconomisch resultaat licht is afgenomen: over tijd lijkt de voorziening te stabiliseren rond een gemiddelde van 1,7% en een mediaan van 1,0% van de totale activa (paragraaf 4.1 en tabel 3);
- rechtsvorm, eigendomsverhoudingen en ondernemingsomvang geen duidelijk effect hebben op de relatieve omvang van de belastinglatenties. Omvang van materiële vaste activa, oprichtingsjaar en ook bepaalde bedrijfstakken hebben wel een duidelijk effect op de relatieve omvang van de belastinglatenties: bedrijven met relatief meer materiële vaste activa en oudere bedrijven hebben een hoger niveau van de

voorziening. Dit geldt ook voor de bedrijfstak bouw-industrie, terwijl de bedrijfstak groothandel een significant lager niveau heeft (paragraaf 5 en tabel 6). ■

Literatuur

- Amir, E., M. Kirschenheiter, en K. Willard, (1997), The Valuation of Deferred Taxes, in: *Contemporary Accounting Research*, 14 (Winter), pp. 597-622.
- Beaver, W.H. en R.E. Dukes, (1972), Interperiod Tax Allocation, Earnings Expectations, and the Behavior of Security Prices, in: *The Accounting Review*, 57, pp. 320-332.
- Belastingdienst, (1997), *Verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening – resultaten van een onderzoek naar de verschillen, die in de praktijk voorkomen*, Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek, Den Haag.
- Brand, B.R.C.J. van den en L.G. van der Tas, (2001), *Belastingen naar de winst: Het jaar 2000 verslagen, onderzoek jaarverslaggeving Nederlandse ondernemingen* (red. J. Koevoets, G. Mertens en R. Vergoossen), NIVRA geschriften 71, pp. 35-48.
- Buijink, W., B. Janssen, en Y. Schols, (2000a), *Effective Tax Rates for Listed Companies in OECD-countries*, MARC, Universiteit Maastricht.
- Buijink, W., B. Janssen, en Y. Schols, (2000b), *Effective Tax Rates for Medium-Sized Companies in EU-Countries*, MARC, Universiteit Maastricht.
- Buijink, W., B. Janssen, Y. Schols en D. Vossen, (2001), *Deferred taxes in Dutch corporate financial statements*, MARC, Universiteit Maastricht.
- Cloyd, B., J. Pratt, en T. Stock, (1996), The Use of Financial Accounting Choice to Support Aggressive Tax Positions: Public and Private Firms, in: *Journal of Accounting Research*, 34 (Spring), pp. 23-43.
- Davidson, S., L. Skelton en R.L. Weil, (1977), A Controversy over the Expected Behaviour of Deferred Tax Credits, in: *Journal of Accounting*,

April, pp. 53-54.

Davidson, S., F. Rasch en R. Weil, (1984), Behavior of the Deferred Tax Credit Account, 1973-82, in: *Journal of Accountancy*, October, pp. 138-142.

Dijksma, J. en M. Hoogendoorn, (1993), *European Financial Reporting – The Netherlands*, Routledge, London.

Feenstra, D.W., (1980), IAS 12 en de toerekening van baten naar lasten aan een periode ('accrual accounting'), in: *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en Organisatie*, 84, nrs. 1003, 1004 en 1005, pp. 400-405; 442-447; 484-488.

Gaar, E. van de en L.G. van der Tas, (1991), *De verwerking van belasting naar de winst: Jaar in - jaar uit 5; verslag van een empirisch onderzoek van jaarrapporten over de jaren 1988 en 1989* (red. J. Dijksma en C.D. Knoops), Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 161-184.

Kamp, B. (1997), Belastingen in de jaarrekening, in: *Het Jaar 1996 Verslagen – Onderzoek Jaarverslaggeving Nederlandse Ondernemingen* (red. J. Koevoets, L. Van der Tas en R. Vergoossen), Kluwer Bedrijfsinformatie / Koninklijk NIVRA, Deventer, pp. 37-53.

Kampschöer, G.W.J.M., (1992), *Kwantitatieve aspecten van fiscale verliesverrekening en de consequenties voor de verwerking in de vennootschappelijke jaarrekening*, proefschrift Rijksuniversiteit Leiden, Universitaire Pers, Maastricht.

Kampschöer, G.W.J.M., (1998), Verschillen tussen vennootschappelijke jaarrekening en fiscale aangifte, in: *Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie*, 102, no. 1210, maart, pp. 83-88.

Kinney, M. en J. Lawrence, (2000), An Analysis of the Relative U.S. Tax Burden of U.S. Companies Having Substantial Foreign Ownership, in: *National Tax Journal*, Vol. LII, No. 1, pp. 9-22.

Krens, F., (1980), Belastinglatenties, *De Naamloze Vennootschap*, pp. 197-202.

Mills, L. en K. Newberry, (2001), The Influence of Tax and Nontax Costs on Book-Tax Reporting Differences: Public and Private Firms, in: *Journal of the American Taxation Association*, Vol. 23, No. 1 (Spring), pp. 1-19.

Raad voor de Jaarverslaggeving, *Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving*, diverse edities, Deventer.

Siegfried, J., (1972), *The Relationship between Economic Structure and the*

Effect of Political Influence: Empirical Evidence from the Federal Corporation Income Tax Program, Ph.D. dissertation, University of Wisconsin.

Slotboom, A., (1996), *Statistiek in woorden: De meest voorkomende termen en technieken*, Wolters-Noordhoff, Groningen.

Tas, L.G. van der, (1986), Belasting naar de winst, in: *Jaar in-jaar uit, Verslag van een empirisch onderzoek van jaarrapporten over de jaren 1983 en 1984* (red. J. Dijksma), Wolters-Noordhoff, Groningen, pp. 97-124.

Met dank aan het ministerie van Financiën voor het financieren van eerder, gerelateerd, onderzoek binnen het Maastricht Accounting and Auditing Research and Education Center (MARC) (Buijink, Janssen, Schols en Vossen, 2001).

Noten

- 1 Een voorbeeld van een permanent verschil is een verschil dat ontstaat als gevolg van de toepassing van de deelnemingsvrijstelling.
- 2 Een voorbeeld van een tijdelijk verschil is een verschil dat ontstaat als gevolg van het gebruik van verschillende methoden van afschrijving in de bedrijfseconomische en fiscale jaarrekening.
- 3 Deze vereisten zijn alleen van toepassing op grote en middelgrote ondernemingen. Kleine ondernemingen dienen alleen het belasting-effect van herwaarderingen weer te geven (BW2:396-398).
- 4 Er bestaat nog steeds een klein aantal verschillen tussen IAS 12 en RL 272. Zo vereist RL 272 vermelding van een aantal items voor alleen beursgenoteerde ondernemingen, terwijl IAS 12 die voor alle ondernemingen vereist. Verder staat IAS 12 geen waardering tegen contante waarde toe. Ook voor belastinglatenties met betrekking tot herwaarderingen wijkt IAS 12 op een aantal punten af van RL 272 van de RJ.
- 5 Belastingdienst (1997). Zie voor een kort verslag van dit onderzoek Kampschöer (1998).
- 6 Bureau van Dijk, versie 60.a November 2000 en versie 13.a Juni 1994.
- 7 Grootte is gebaseerd op de omvang van de totale activa zoals deze beschikbaar was in REACH.
- 8 Voor een Nederlandstalige beschrijving van deze associatietesten, zie Slotboom (1996).